

SPROVOĐENJE POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI OD SLUŽBI BEZBEDNOSTI: KOMPARATIVNO ISTRAŽIVANJE

Samra Dečković

Univerzitet u Novom Pazaru

Novi Pazar, Srbija

s.kucevic@uninp.edu.rs, <https://orcid.org/0000-0001-8450-5206>

Vojislav Jović

Univerzitet MB, Poslovni i pravni fakultet

Beograd, Srbija

vjovicbg@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4049-5103>

Dragan A. Manojlović

Univerzitet MB, Poslovni i pravni fakultet

Beograd, Srbija

detore1914@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6120-0220>

Apstrakt:

U radu se istražuje da li u pogledu nadležnosti za sprovođenje posebnih dokaznih radnji postoje identična zakonska rešenja u Republici Srbiji i nekim evropskim državama. Naime, s obzirom da su odredbama krivičnog procesnog zakonika Republike Srbije ovlašćenja za sprovođenje posebnih dokaznih radnji data službama bezbednosti, autori nastoje utvrditi da li je takvo zakonsko rešenje univerzalni pravni standard u krivičnoprocesnim zakonicima država iz istraživnog uzorka, ili su takva krivičnoprocesna rešenja propisana samo u krivičnoprocesnom zakoniku Republike Srbije. U radu su prezentovani nalazi koji ukazuju da su autori na osnovu rezultata iz istraživanja utvrdili da, normativni krivičnoprocesni pristup sa tri koloseka, koji je propisan u Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srbije, da službe bezbednosti, i civilne i vojne, sprovode posebne dokazne radnje, nije propisan u normama za sprovođenje posebnih dokaznih radnji u krivičnoprocesnim zakonicima država obuhvaćenih istraživanjem.

Ključne reči: službe bezbednosti, posebne dokazne radnje.

IMPLEMENTATION OF SPECIAL INVESTIGATIVE MEASURES BY SECURITY SERVICES: A COMPARATIVE STUDY

Abstract:

This paper examines whether identical legal solutions regarding the authority to implement special investigative measures exist in the Republic of Serbia and selected European countries. Given that the Criminal Procedure Code of the Republic of Serbia authorizes security services to carry out special investigative measures, the authors seek to determine

whether this legislative approach represents a universal legal standard in the criminal procedure codes of the countries included in the study or whether it is a solution unique to the Serbian legal system. The findings indicate that the three-track normative criminal procedural model established by the Criminal Procedure Code of the Republic of Serbia, under which both civilian and military security services are authorized to implement special investigative measures, is not reflected in the criminal procedure legislation governing such measures in the European countries examined in this comparative analysis.

Keywords: Security services, special investigative measures.

UVOD

U radu koji sledi, u granicama hipotetičkog okvira istraživanja, kada se radi o konkretnoj temi do koje dosežu saznanja istraživačke građe, biće korišćeni različiti izvori i metode istraživanja. Uvodni deo istraživanja posvećen je istorijskom, deskriptivnom i teorijskom sistematičnom i kritičkom procesu analize sadržaja različitih izvora o službama bezbednosti i njenim ovlašćenjima za sprovođenje posebnih dokaznih radnji. Dalja istraživanja usmerena su na krivičnoprocesne pristupe u propisivanju ovlašćenja za sprovođenje posebnih dokaznih radnji iz zakonskih propisa pojedinih zemalja Evrope, neophodnih za identifikovanje, određivanje i rešavanje problema istraživanja, čime je obezbeđen prirodan i logičan sled procesa u radu.

Često nije sasvim jasno da li je proces kroz koji trenutno prolazi bezbednosni i pravni sistem u Republici Srbiji (Petrović i Đokić, 2017) napredovanje, ili kretanje unazad, od savremenih demokratskih stremljenja (Mišović, 2015) u svetskoj krivičnoprocesnoj teoriji i stručnoj praksi (Downes, 2004). Šansu da sektor bezbednosti uredi prema sopstvenim mogućnostima i potrebama, Srbija je dobila nakon što je državnost obnovljena, u periodu kada nije bila opterećena složenim političkim i drugim odnosima. (Petrović, 2014). Samo na izgled nije jasna uloga koju Bezbednosno informativna agencija (Petrović, 2017) ima u krivičnim istragama (Manojlović & Jović, 2018) u odnosu na javno tužilaštvo, sudiju za prethodni postupak, kriminalističku policiju, odnosno, u odnosu na efikasnost prikupljanja dokaza i kontrolu kriminalnih pojava u kriminalnom miljeu (Manojlović, 2015).

Da bismo izveli nalaz iz istraživanja, nužno je da postavimo polazni hipotetički okvir, da u zakonicima o krivičnom postupku država koje su obuhvaćene u istraživanom uzorku nema propisanih odredbi kojima je utvrđeno krivičnoprocesno ovlašćenje službama bezbednosti da sprovode posebne dokazne radnje, kako je propisano u Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srbije.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Stavovi iz literature

Kriminalni milje i kriminalna delatnost (Manojlović, 2015) u nacionalnim i međunarodnim granicama, jedinstvena je pojava, koja, kako se ukazuje u svetskoj pravnoj literaturi, zahteva jedan jedinstveni registracioni karton, pri čemu je ceo proces suprotstavljanja toj vrsti delatnosti u nadležnosti policijskih, odnosno

kriminalističkih službi. Deoba, ili propisivanje ovlašćenja sa tri koloseka službama bezbednosti: civilnim, vojnim i policiji u ovoj oblasti doprinosi stvaranju konfuzije koja negativno utiče na pravovremeno prepoznavanje kriminalne delatnosti i njeno potpuno i efikasno suzbijanje. Još je prisutnije opažanje koje teoretičari iznose, da se dokazna vrednost materijala koje službe bezbednosti dostavljaju, sa krivičnoprocesnog aspekta ocenjuje kao „mali kapacitet“ (The VA Security Service, 1988). Iznosi se, da se ne govori slučajno o „materijalu“ a ne o dokazu, što je bitna razlika (The Security Service, 2015). Kapacitet tih saznanja je najčešće na nivou utiska kao dokaza. Ukazuje se u teoriji, da to nije slučajno jer te službe nemaju krivičnoprocesnu-kriminalističku orijentaciju, da od saznanja određenu pojavu iz kriminalnog miljea primenom kriminalističkih operacija koje su zasnovane na krivičnoprocesnim institutima prevedu u pravno relevantnu činjenicu (Whitak, Kealey & Parnaby, 2012). U cilju razumevanja ovakvih kontroverzi, u uvodnom delu rada prikazali smo dosadašnja znanja o ovim fenomenima u teoriji, u kojoj se naročito primećuje da su zakoni nedovoljno određeni da bi omogućili sudsko preispitivanje pravila ili odgovornosti za nedostatke i širenje tajnih Službi bezbednosti na aktivnosti kontrole kriminaliteta (Cohen-Almagor, 2009). Nadalje, Savet Evrope, kada ukazuje na operativne aktivnosti unutrašnjih službi bezbednosti (Ross, 2017), zauzeo je stanovište, da službe unutrašnje bezbednosti ne bi trebale biti ovlašćene za obavljanje poslova - sprovođenja zakona kao što su kriminalistička istraga, hapšenja ili pritvor, zbog visokog rizika zloupotrebe ovih ovlašćenja, i da bi se izbeglo dupliranje tradicionalnih policijskih aktivnosti. Takva ovlašćenja trebalo bi da budu propisana isključivo za druge agencije za sprovođenje zakona (Committee on Legal Affairs and Human Rights, 1999).

Da bismo razumeli ovaj izolovani, nedemokratski pravni standard u Srbiji, da službe bezbednosti sprovode posebne dokazne radnje, istražili smo stanovišta u teoriji, sa ciljem da dođemo do odgovora: Da li službe bezbednosti imaju ovlašćenja da sprovode posebne dokazne radnje, kao što je propisano (Projekat „LEGASI“, 2017) u Republici Srbiji (Lukić, 2011)? Teoretičari ukazuju, da su bezbednosne agencije i obaveštajne službe daleko od pouzdanih instrumenata u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije, da su institucionalno deo problema, ne samo zbog njihove kooperacije i prodora kroz zločinačke elemente, već i zbog njihovog sopstvenog odsustva pravne kulture i njihove upotrebe kriminala kao instrumenta državne politike (Waller & Yasmann, 1995). Jedan od meritornih nalaza koji se može izvesti na osnovu dosadašnjih istraživanja u vezi primene policijskih ovlašćenja od strane službi bezbednosti, jeste da policija i službe bezbednosti imaju različitu metodologiju rada koja je uslovljena njihovom primarnom nadležnošću i prirodom poslova kojima se bave, pri čemu, svaki primer mešanja (Ferenc Katrein, Projekat „LEGASI“, 2017) u tuđu nadležnost može da proizvede određene implikacije (Posner, et al., 2006). Druge studije ukazuju na to da, objedinjavanje kriminalističkih, policijskih, bezbednosnih, kontraobaveštajnih i obaveštajnih poslova nije opravdano iz već navedenih razloga (Đorđević, et al., 2014).

S obzirom da je početkom druge decenije trećeg milenijuma postojalo verovanje da policijski službenici nisu u dovoljnoj meri obučeni da sprovode složene istrage kriminaliteta, zakonskim odredbama je predviđeno da obaveštajne i kontraobaveštajne službe bezbednosti mogu preduzimati posebne dokazne radnje

(Petrović, 2016), pri čemu takva stanovišta nisu bila utemeljena na realnim osnovama. Iz dostupnih teorijskih iskaza do sada, ukazuje se, da kada se istražuje kriminalni milje i prikupljaju dokazi primenom procesnih ovlašćenja od strane kriminalističko-policijskih agencija, i bezbednosnih službi u kriminalnom miljeu, da je to suštinski različito (National Crime Agency, UK). Primećuje se, da bezbednosne, kontraobaveštajne i obaveštajne službe (Ross, 2017), bilo da su one civilne ili vojne, nemaju dovoljnu percepciju o tome šta je procesno-kriminalistička operacija i kako se u okviru nje istražuje kriminalna delatnost i pribavlja dokaz (The Security Service, 2015). U teoriji se takođe ukazuje, da to što u vršenju poslova iz svoje primarne nadležnosti i jedni i drugi mogu da dođu do saznanja koja se realizuju u funkciji drugog, ne znači istovremeno da mogu da sprovedu operacije u toj drugoj funkciji (Petrović, 2020).

Osim toga, za borbu protiv kriminaliteta i terorizma akcioni planovi iz poglavlja 23 i 24 za pristupanje Evropskoj uniji predviđaju dodatno jačanje kapaciteta policije. (Council Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (87) 1917/09/1987). To se i smatra razlogom davanja nadležnosti službama bezbednosti da preduzimaju posebne dokazne radnje, (Waller i Yasmann, 1995) i ako u praksi može doći do bezrazložnog trošenja sredstava, nejasnih granica u nadležnosti policije i službi bezbednosti, (Ross, 2017) i toga da se nanosi nepopravljiva šteta kvalitetu dokaza (Petrović, 2016).

Takođe, za naše istraživanje o ovlašćenjima za sprovođenje posebnih dokaznih radnji, je značajno stanovište Saveta Evrope prema kojem, službe za unutrašnju bezbednost (Brodeur, et al., 2002) ne bi trebalo da budu organizovane u vojnoj strukturi (Committee on Legal Affairs and Human Rights - Control of internal security services in Council of Europe member states, doc. 8301,1999), što je slučaj sa Vojnobezbednosnom agencijom u Srbiji.

U demokratskom društvu, sprovođenje posebnih dokaznih radnji u oblasti istraživanja kriminalnih delatnosti, pod rukovodstvom nadležnog tužilaštva, na osnovu rezultata iz istraživanja (Đorđević, et al., 2012), treba da budu u isključivoj nadležnosti kriminalističko-policijskih agencija (Baker, 1994/95). U slučajevima kada pripadnici kriminalnog miljea imaju zakonom propisanu mogućnost da biraju opciju kontakata i pružanja obaveštenja većem broju partnera, nastaje stanje koje se u teoriji označava sa terminom „čekanje informacija“ (United Nations Office on Drugs and Crime, 2010). Navodi se, da u ovakvim stanjima dolazi do još jednog problema po ljudska prava, jer se podaci zadržavaju u posedu službi bezbednosti (Evropski sud pravde, odluka kojom se poništava važenje Direktive 2006/24/EC 2014). Ovakav pristup sa tri koloseka u kriminalnom miljeu, nanosi štetu kredibilitetu i kapacitetu saznavne moći policije. Najvažniji zadatak kriminalističko-policijskih operacija zasnovanih na pozitivnim pravnim aktima je upravo da razumeju, shvate, prepoznaju i objasne pojavu u kriminalnom miljeu (Manojlović, 2005). Svako učešće drugih organa, kao što su službe bezbednosti koje prema stanovištima autora samo „grickaju kolač“ – kriminalnu pojavu, u istraživanju krivičnih dela, iz aspekta sprovođenja posebnih dokaznih radnji, ima delatnost ometanja sveobuhvatnog zahvata kriminalne pojave u kriminalnom miljeu (Howe,1997).

Nalazi iz teorijske istraživačke građe nedvosmisleno ukazuju da se iskazi autora u naučnoj literaturi nalaze na stanovištu da, službe bezbednosti nemaju mesto u zakoniku o krivičnom postupku u sprovođenju posebnih dokaznih radnji, a da u okviru svojih primarnih poslova, sva saznanja od interesa za istraživanje i dokazivanje kriminalnih delatnosti, dostavljaju kriminalističko-policijskim agencijama, koje su ovlašćene da zajedno sa tužiocem sprovedu posebne dokazne radnje.

KRIVIČNOPROCESNI PRISTUPI NEKIH DRŽAVA EVROPE-NALAZI

Najpre će biti izvedeni nalazi iz krivičnoprocesnih zakonika pojedinih zemalja Evrope, a zatim izvršena njihova analiza, u cilju sagledavanja nalaza koji će omogućiti izvesnu komparaciju rešenja (Miljević, 2007) kojima je utvrđeno krivičnoprocesno ovlašćenje službama bezbednosti da sprovedu posebne dokazne radnje, u odnosu na propisano u Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srbije.

Krivičnoprocesni pristup o ovlašćenjima za sprovođenje posebnih dokaznih radnji Francuske Republike

Iz nalaza u istraživanju u francuskom modelu sprovođenja krivičnoprocesnog postupka, policijsko-kriminalističko istraživanje kriminaliteta, odnosno otkrivanje izvršenih krivičnih dela i njihovih učinilaca ili sprečavanja krivičnih dela koja se pripremaju, prema važećim pravnim normama, u nadležnosti je pravosudne policije (Đorđević, et al., 2012) koju čine: pravosudni policajci; agenti pravosudne policije i pomoćnici agenata pravosudne policije; državni službenici i agenti kojima zakon dodeljuje određene pravosudne policijske funkcije, što je propisano u „Poglavlju I, u delovima 1, 2, 3 i 4 i članu 12 do 15-3, i članu 12 do 29-1. Zakonika o krivičnom postupku“ (Criminal Procedure Code of the French Republic, 2020; (Code de procédure pénale - Dernière modification le 02 janvier 2020 - Document généré le 29 janvier 2020): Article 12-15-3; Article 12-29-1 En savoir plus sur cet article... Les officiers de police judiciaire exercent les pouvoirs définis à l'article 14; ils reçoivent les plaintes et dénonciations ; ils procèdent à des enquêtes préliminaires dans les conditions prévues par les articles 75 à 78. En cas de crimes et délits flagrants, ils exercent les pouvoirs qui leur sont conférés par les articles 53 à 67). Svoja ovlašćenja u istraživanju kriminalnih delatnosti, ova jedinica sprovodi na osnovu naloga državnog tužioca (Đorđević, et. al., 2014). Jedino su instrukcije državnog tužioca one koje ova jedinica i njeni službenici moraju da poštuju i da po njima postupaju, u postupku istraživanja krivičnih dela i njihovih učinilaca (Article 16 En savoir plus sur cet article... Modifié par LOI n°2019-222 du 23 mars 2019 - art. 47 (V)... Modifié par LOI n°2009-526 du 12 mai 2009 - art. 128. Dans le mois qui suit la notification de la décision de refus, de suspension ou de retrait d'habilitation, l'officier de police judiciaire peut demander au procureur général de rapporter cette décision. Le procureur général doit statuer dans un délai d'un mois...). Nadležnost i delatnost pravosudne policije u Francuskoj je detaljno propisana u normama procesnog zakonika (fra. Code de procédure pénale)(Code de procédure

pénale, Version consolidée au 18 novembre 2019 Livre Ier : De la conduite de la politique pénale, de l'exercice de l'action publique et de l'instruction, Titre Ie: Des autorités chargées de la conduite de la politique pénale, de l'action publique et de l'instruction (Articles 11 à 11-2). Chapitre Ier: De la police judiciaire, Section 1: Dispositions générales (Articles 12 à 15-4); Section 2: Des officiers de police judiciaire (Articles 16 à 19-1); Section 3: Des agents de police judiciaire (Articles 20 à 21-2). Rezultat iz istraživanja krivičnoprocesnog zakonika Francuske Republike, daje osnova da se izvede nalaz da se posebne dokazne radnje sprovede u saradnji tužioca i policije.

Krivičnoprocesni pristup o ovlašćenjima za sprovođenje posebnih dokaznih radnji Republike Italije

Tokom 1978. godine na početku intenzivnih terorističkih aktivnosti u Italiji, Vlada je dovršila preliminarri nacrt krivičnoprocesnog zakona, da bi novi Zakonik o krivičnom postupku, stupio na snagu 1989. godine, a prema kojem, prijava žrtve o zločinu obavezuje policiju da o tome odmah obaveste javnog tužioca i da mu dostave sve prikupljene informacije (Pizzi & Marafioti, 1992). Nakon saznanja o zločinu, nadležni tužilac je u obavezi da evidentira zločin u registar krivičnih dela. Ovaj postupak je više od običnog vođenja evidencije zločina, jer pokreće određene vremenske rokove u kojima istraga mora da bude okončana. U najnovijim izmenama od 2011. godine italijanski zakonik (Pizzi, 2004) stavlja državnog tužioca a ne policiju, na pijedestal vođenja i kontrole predistražnih radnji, dok mu je policija sve vreme na raspolaganju. To znači da je tužilac taj koji ima diskreciono pravo da odlučuje o tome da li ima elemenata za optuženje osumnjičenog ili ne, kao i da sudija u retkim situacijama odlučuje u toku sprovođenja istrage.

U italijanskoj krivičnopravnoj teoriji (Pizzi & Marafioti, 1992) ukazuje se, da je Zakonikom o krivičnom postupku eksplicitno propisano u njegovom trećem delu u „članovima 55. do 59. i 326, 347, 391, da je sprovođenje posebnih dokaznih radnji u nadležnosti pravosudne policije. (Đorđević, et al., 2012). Svaki tužilac ima svoj tim inspektora koji su preuzeti iz karabinjera, državne i finansijske policije. Pravosudna policija je ovlašćena da samoinicijativno preduzima sve potrebne mere i radnje koje su zakonikom propisane, kako bi istražila sve aspekte kriminalnog događaja, i sprečila da se njegove posledice prenesu šire od mesta događaja i dovedu do daljih posledica (Miller, 1990). U okviru svoje nadležnosti, pravosudna policija je ovlašćena da traga za počiniocem, i sprovodi radnje potrebne da bi se obezbedio izvor dokaza i sam dokaz (Pizzi i Marafioti, 1992) kao i da prikupi sve drugo što bi moglo da bude od koristi za primenu krivičnog zakona (Đorđević, et al., 2012).

Pravosudna policija je neposredno podređena nadležnom tužiocu po teritorijalnom principu, koji nad njom ima ne samo nalogodavnu vlast već i disciplinsku nadležnost. Sa druge strane, rešenja koja su propisana u zakoniku daju izvesnu meru samostalnosti pravosudnoj policiji (Pizzi & Marafioti, 2012). Naime, kada se istražuje počinjeni kriminalni delikt, pravosudna policija u polju kriminalističkih istraživanja koja su usmerena na pronalaženje počinioca (Mere predostrožnosti, usvojene tokom preliminarrih istraga ili nakon toga, imaju za cilj da spreče da okrivljeni beži, poćini drugo krivićno delo ili ne uništi istinske dokaze ili stvori

lažne dokaze (Selvaggi, 1988). Oni se ne mogu usvojiti ako nema dokaza da je osumnjičeni počinio krivično delo (*fumus commissi delicti*)... (Pizzi, 2004) i predmeta za dokazivanje učešća lica u izvršenju kriminalnog delikta, može da preduzme radnje prema sopstvenoj odluci, pri čemu sva saznanja moraju neodložno i u najkraćem roku da se dostave tužiocu (Đorđević, et al., 2012).

Krivičnoprocesni pristup o ovlašćenjima za sprovođenje posebnih dokaznih radnji Republike Severne Makedonije

Primenjena ovlašćenja na istraživanju kriminaliteta u Republici Severnoj Makedoniji, Zakonikom o krivičnom postupku (Code of Criminal Procedure "Official Gazette" of the Republic of North Macedonia. 150/2010) propisana je u okviru rešenja kojima je uvedena tužilačka istraga. U ovom konceptu, tužilac predvodi i rukovodi istragom, uz učešće policije koja je pod njegovom jurisdikcijom (Lazetic – Buzarovska i Kalajdziev, 2012). „U glavi devet, Zakonika o krivičnom postupku, utvrđene su posebne istražne radnje. Odredbama člana 252 propisane su vrste i namena posebnih istražnih radnji, a članom 258 je propisano da iste radnje sprovodi javni tužilac i sudska policija pod vođstvom tužioca“ (Code of Criminal Procedure "Official Gazette" of the Republic of North Macedonia. 150/2010).

Javni tužilac može u okviru svoje nadležnosti da pokrene bilo koju akciju koja je neophodna radi otkrivanja krivičnog dela i gonjenja počilaca, za koje su policija, finansijska policija i carinska uprava ovlašćeni zakonom. U slučaju sukoba nadležnosti između policije i tužilaštva, javno tužilaštvo preduzima akcije poverene policiji ili drugom državnom organu (Petrović, 2020).

Cilj ovakve hijerarhije je da se policija distancira od političkog uticaja zvaničnika u Ministarstvu unutrašnjih poslova i da bude podređena javnom tužilaštvu, pod čijom jurisdikcijom inače se vodi istraga. Kancelarija javnog tužilaštva ima u svom timu i inspektore za krivične istražne radnje. Za razliku od Italije gde svaki tužilac ima svoj tim inspektora koji su preuzeti iz karabinjera, državne i finansijske policije, u Makedoniji su uspostavljeni istražni centri javnog tužilaštva na celoj teritoriji Makedonije, i to tako da obuhvataju jednim delom pripadnike policije (Code of Criminal Procedure "Official Gazette" of the Republic of North Macedonia. 150/2010).

Krivičnoprocesni pristup o ovlašćenjima za sprovođenje posebnih dokaznih radnji Republike Hrvatske

U Republici Hrvatskoj Zakonom o kaznenom postupku istraga je poverena tužilaštvu, odnosno tužilac ima ovlašćenje da pokreće i vodi kazneni postupak (Zakon o kaznenom postupku RH, pročišćeni tekst zakona („Narodne novine“ br. 70/17 i 126/19). Državni tužilac odlučuje o krivičnom gonjenju i prikupljanju dokaza (Bošković i Pavlović, 2016) za sva krivična dela za koja se gonjenje sprovodi po službenoj dužnosti. Prema nekim autorima, cilj ovakvog postupka bi bio da se primenom pojedinih radnji dostigne stepen osnovane sumnje da je okrivljeni učinio određeno krivično delo, što bi se temeljilo na dokazima (Glušćić, 2013). Tužilac sam ili preko drugih tela prikuplja podatke, započinje i vodi istragu,

rukovodi radom policijskih i drugih istražnih tela, podnosi predloge za sprovođenje hitnih sudskih radnji te podnosi zahteve za izdavanje sudskih naloga. Kada se govori o saradnji tužilaštva i policije u Hrvatskoj, bitno je istaći postojanje posebnih istražitelja. To su osobe koje su prema posebnom propisu, donesenom na osnovu zakona, ovlašćene da sprovode dokazne i druge radnje (Pavliček, 2009).

Uključivanje istražitelja u proces istrage moguć je samo na osnovu naloga državnog tužioca, što znači da je istražitelju vrlo ograničeno samoinicijativno preduzimanje dokaznih radnji. To podrazumeva da tužilac bude pravovremeno obavešten o izvršenom krivičnom delu kako bi mogao samostalno preduzeti dokazne radnje ili ih naložiti istražitelju. Istražitelj može tužiocu uvek ako proceni da je to potrebno, da predloži preduzimanje neke druge dokazne radnje. Poslove istražitelja obavljaju pripadnici policije i drugih organa, a većina istražitelja je iz redova kriminalističke policije, ali i iz saobraćajne, granične, finansijske. Osim istražitelja iz redova policije, pomenuti zakon propisuje da se kao istražitelji mogu pojaviti i službenici drugih državnih organa, npr. ministarstava.

Krivičnoprocesni pristup o ovlašćenjima za sprovođenje posebnih dokaznih radnji Republike Srbije

Iz rezultata istraživanja krivičnoprocesnog zakonika Republike Srbije, nalazi se da su službe bezbednosti nadležne da preduzimaju posebne dokazne radnje u slučaju kada postoji potreba za prikupljanjem dokaza koji se na drugi način ne mogu obezbediti, a neophodni su za krivično gonjenje lica u odnosu na koje postoje osnovi sumnje da priprema ili je izvršilo krivično delo predviđeno u članu 162 Zakonika o krivičnom postupku. („Službeni glasnik RS“, br. 35/2019 i 27/21). Odredbama članova 168, 173, 176 i 180 pomenutog zakonskog akta propisano je da je naredba za sprovođenje posebnih dokaznih radnji, i to: tajnog nadzora komunikacija, tajnog praćenja i snimanja, simulovanih poslova, računarskog pretraživanja podataka, u nadležnosti policije, Bezbednosno-informativne agencije ili Vojnobezbednosne agencije. Osim toga, u slučaju da su ispunjeni navedeni uslovi, u članu 183 propisana je mogućnost donošenja odluke o angažovanju prikrivenog islednika na obrazloženi predlog javnog tužioca. Odluku u formi obrazložene naredbe donosi sudija za prethodni postupak, a ministar unutrašnjih poslova, direktor Bezbednosno-informativne agencije ili direktor Vojnobezbednosne agencije, odnosno lice kom oni daju ovlašćenje, određuju prikrivenog islednika pod pseudonimom ili šifrom. (član 185)

ANALIZA I DISKUSIJA

Kada se danas susrećemo sa ovlašćenjima službi bezbednosti na osnovu nalaza iz istraživanja, da sprovode posebne dokazne radnje iz krivičnoprocesnog zakonika, imamo sledeću sliku: u tipu vlasti koji su predstavljale socijalističke zemlje, u tom jednopartijskom sistemu, samostalno su postojale na izgled sve demokratske policijske i bezbednosne službe, civilne i vojne. To je stoga što se ne može biti na balu, ako se ne nosi frak (Mićunović, 2020). Takav sistem oblači ruho da bi simulirao demokraciju. Zato je cilj ovog istraživanja bio da vidi šta je ispod tog fraka

- krivičnoprocesnog pristupa, da li je to univerzalni pravni standard, ili ne? Pristupom tri koloseka u sprovođenju posebnih dokaznih radnji koji je izveden kao nalaz u istraživanju, institucije: policija, civilna služba bezbednosti i vojna služba bezbednosti su pre svega poremećene u svojoj ravnoteži. Kada se poremeti ravnoteža, pitamo se šta se tada događa? Tada je neophodno da se zaštite građani od zloupotrebe vlasti, od koncentracije, a sve u cilju obezbeđenja demokratije. Kada se sva ovlašćenja daju službama bezbednosti, policija počinje da gubi svoju primarnu ulogu.

Taj gubitak ravnoteže policiju de facto uklanja iz sistema kontrole kriminalnog miljea i otkrivanja kriminalnih delatnosti kao osnovnog nosioca tih poslova. U takvom stanju deluje nešto što se u literaturi naziva inercija sa mnogo pitanja: Koji je razlog davanja službama bezbednosti toliko nadležnosti? Šta on uopšte znači? Nema drugog naučno prihvatljivog iskaza sem da, de facto ne treba službama bezbednosti već nosiocima vlasti, radi uspostavljanja kontrole. Takav pristup nije postojao u Srbiji do 2011. godine, od kada je krivičnoprocesnim zakonikom uveden. Savremena demokratska dostignuća - poredak zahteva da se odnosi između policije i službi bezbednosti urede na drugačiji način. Koje su posledice ovakvog pristupa na tri koloseka u krivičnoprocesnom zakoniku Srbije, u sprovođenju posebnih dokaznih radnji? Treba prepoznati samo neke od štetnih posledica: nepostojanje jedinstvene metodologije imenovanja pojava iz kriminalnog miljea; vođenje tri kartona bolesti jednog istog kriminalnog miljea-evidencija na tri različita mesta: o kriminalitetu, učesnicima u kriminalnim poduhvatima, kriminalističkim saznanjima iz kriminalnog miljea; prostor dejstva policije se sužava; stvara se suparništvo u istraživanju kriminalnih aktivnosti.

Ono što se iz istraživanja izvodi, je, da u Srbiji treba da se vrati policiji mesto koje joj sleduje u svim domenima, i koje je imala pre izmena 2011. godine, kada su službe bezbednosti krivičnoprocesnim zakonikom ovlašćene da sprovode posebne dokazne radnje. Službe bezbednosti sprovode posebne dokazne radnje, a ko snosi odgovornost za kriminalitet u državi, građanima i zajednici, to je ključno pitanje protiv ovakvog krivičnoprocesnog rešenja sa tri koloseka? Dakle, ovo nije samo pravno pitanje, već pitanje i pre svega demokratskih institucija u Srbiji, i njenog institucionalnog sistema. Ovo možemo nazvati starom i novom temom, kao nova raskršća postsocijalističke demokratije, u kojoj takve oblike nismo imali, bar ne u ovom obimu.

Na pitanje da li se posebne dokazne radnje mogu sprovoditi na tri koloseka, odgovor je da ne mogu. To je pitanje pred kojim pravna, građanska, demokratska javnost ne sme ostati bez reakcije, zbog svega što je prethodno rečeno.

ZAKLJUČAK

U svim zemljama koje su obuhvaćene uzorkom u istraživanju uočena je tendencija unisonosti u propisivanju posebnih dokaznih radnji u krivičnoprocesnim zakonicima. Tako se u Srbiji iz rezultata istraživanja krivičnoprocesnog zakonika izvodi nalaz, da je sprovođenje posebnih dokaznih radnji uz policiju, povereno i službama bezbednosti, kako civilnim tako i vojnim. Međutim, rešenjima u zakonicima o krivičnom postupku kojima su pribegle zemlje Evrope obuhvaćene

uzorkom u istraživanju može se zaključiti da konkretna rešenja za efikasniji krivični postupak nisu tražena u davanju policijskih ovlašćenja službama civilne i vojne bezbednosti, jer može doći do ugrožavanja principa podele poslova kao jednog od glavnih postulata demokratije, usled velike koncentracije moći u jednoj organizaciji. U kontekstu prethodno iznetih rezultata u istraživanju izvodi se nalaz koji ukazuje da propisivanje policijskih ovlašćenja službama bezbednosti za sprovođenje posebnih dokaznih radnji, kako je to propisano u Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srbije, nije u skladu sa krivičnoprocesnim standardima koje sprovode zemlje Evrope iz istraživanog uzorka. Nalazi ukazuju da propisivanje ovlašćenja da službe bezbednosti sprovode posebne dokazne radnje, nije samo pravno pitanje, već pitanje i institucija u Srbiji. Ono što se iz istraživanja izvodi je, da u Srbiji treba da se vrati policiji nadležnost koju je imala pre izmena 2011. godine, kada su službe bezbednosti krivičnoprocesnim zakonikom ovlašćene da sprovode posebne dokazne radnje.

Na osnovu nalaza dokazan je polazni hipotetički okvir istraživanja, da u zakonicima o krivičnom postupku država koje su obuhvaćene u istraživanom uzorku, nema propisanih odredbi kojima je utvrđeno krivičnoprocesno ovlašćenje službama bezbednosti da sprovode posebne dokazne radnje, kako je to predviđeno u Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srbije. Verujemo da postoji potreban kapacitet naučne misli i javnosti, da se adekvatno reaguje u pogledu utvrđenog pristupa sa tri koloseka u krivičnoprocesnom zakoniku Srbije, na sprovođenju posebnih dokaznih radnji, koji se ne prepoznaje u pristupima krivičnoprocesnih zakonika drugih država obuhvaćenih istraživanjem.

LITERATURA

1. Baker, S. A. (1994/95) Should Spies be Cops? Foreign Policy, no. 97, Winter.
2. Brodeur, J. P., Gill, P., Tollborg, D. (2002), Democracy, Law and Security: Internal Security Services in Contemporary Europe 1st Edition, ISBN-13: 978-0754630029.
3. Bošković, A., Pavlović, Z. (2016) Problemski osvrt na organizaciju prethodnog krivičnog postupka u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 23(1), p. 189-207.
4. Cohen-Almagor, R. (2009) Liberal Democracy and the Limits of Tolerance, University of Michigan Press.
5. Committee on Legal Affairs and Human Rights (1999) Control of internal security services in Council of Europe member states, Doc. 8301.
6. Cristiani, A. (1991) Manuale del nuovo processo penale, edito da Giappichelli.
7. Council Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (87) 1917/09/1987. Of the committee of ministers to member states on the organisation of crime prevention.
8. Criminal Procedure Code of the French Republic (amended September 2019).
9. Criminal Procedure Code of the Republic of Italy (Part I) (2011). Criminal Procedure Code of the Republic of Italy (Part II).
10. Criminal Procedure Law-Official gazette Republic North Macedonia. No. 150/2010.
11. Directive 2002/58/EC, L 105/54 EN Official Journal of the European Union, 2006.

12. Dičić - Kostić, N. (2012) Položaj policije prema novom Zakoniku o krivičnom postupku, Beograd, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju-OEBS, Beograd.
13. Đorđević, S., Dičić - Kostić, N., Litvanski, J. (2014) Zbirka predloga praktične politike za reformu policije u Srbiji. Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju-OEBS, Beograd, broj 9.
14. Đorđević, S., Dičić - Kostić, N., Litvanski, J. (2012) Zbirka predloga praktične politike za reformu policije u Srbiji. Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju-OEBS, Beograd, broj 6.
15. Downes, M. (2004) Reforma policije u Srbiji ka stvaranju savremene i moderne policijske službe, Odeljenje za sprovođenje zakona Misija OEBS u Srbiji i Crnoj Gori. Beograd.
16. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda "Službeni list Srbije i Gore - Međunarodni ugovori" br. 9/03.
17. Gluščić, S. (2013) Izvidi kaznenih djela prema noveli Zakona o kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 20(2).
18. Howe, S. (1997) Weaknesses of intelligence work , Policing Today, New York, vol 3 no 4.
19. Lazetic– Buzarovska, G. Kalajdziev, G. (2012) Reform of the criminal procedure in the Republic of Macedonia, 2009, Iustinianus Primus Law Review, Skopje.
20. Lukić, T. (2011) Informacije (obaveštenja) službi bezbednosti kao dokaz u krivičnom postupku, Zbornik Radova, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad.
21. Manojlović, D. (2015) Kriminalni milje i kriminalna pojava- kriminološki i kriminalistički aspekti, Vol. 12, No. 5. Megatrend revija, Beograd, ISSN 1820-3159. (UDK 343.9.01).
22. Manojlović, D. (2005) Kriminalističko-obaveštajni rad "Prepoznavanje pojava iz okruženja - prikupljanje obaveštajnih podataka", Bezbednost, Beograd. ISSN 0409-2953. god. 47, br. 1.
23. Manojlović, D., Jović, V. (2018) Izdavanje naredbe za pretres stana na osnovu obaveštenja pribavljenog iz policijskog izvora (komparativno istraživanje iz adverzijalnog i kontinentalnog pravnog sistema). Strani pravni život, 62(4).
24. Miljević, I. M. (2007) Metodologija nučnog rada, Univerzitet u istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet, Pale.
25. Miller, J. J. (1990) Note, Plea Bargaining and Its Italian Analogues Under the New Italian Criminal Procedure Code and in the United States: Toward a New Understanding of Comparative Criminal Procedure, 22 N.Y.U. J. INT'L L. & POL. 215.
26. Ministry of Justice and Law Commission. Review of the Search and Surveillance Act 2012; Search and surveillance act 2012. Wellington, 2017. ISBN: 978-1-877569-80-7; ISSN: 0113-2334.
27. Mišović, A. (2015) Izbori za evropski parlament, kao pokazatelj promena u evropskoj uniji Srbija, region i evropska unija, Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Srbija u savremenom evropskom i regionalnom okruženju”, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
28. Mićunović, D. Za obnovu demokratije potrebni su vreme i ljudi“. <https://europeanwesternbalkans.rs/ewb-intervju-micunovic-za-obnovu-demokratije-potrebni-su-vreme-ljudi/> /

29. Pavliček, J. (2009) Uloga istražitelja u kaznenom postupku, Pravni fakultet, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 16, broj 2/2009.
30. Petrović, P., Đokić, K. (2017) Crne tačke reforme službi bezbednosti u Srbiji, BCBP, Beograd.
31. Petrović, P. (2017) Partijski interesi važniji od nacionalne bezbednosti, Unagraf, Beograd.
32. Petrović, P. (2014) Bezbednosno-informativna agencija: Procena integriteta u sektoru bezbednosti Srbije. Beograd. BCBP.
33. Petrović, P. (2016) Politizacija je velika prepreka za izgradnju integriteta u srpskim službama. Intervju sa Mateusom van den Berselorum. Beograd.
34. Petrović, P. (2020) Ključne tačke reforme službi bezbednosti, „Iskustvo Srbije, Severne Makedonije i Crne Gore“, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, DTP Studio, Beograd. str. 1.
35. Pizzi, T. W., Marafioti, L. (1992) Yale J. Int'l L., The new Italian code of criminal procedure: The difficulties of building an adversarial trial system on a civil law foundation, p. 7-37.
36. Pizzi, T. W. (2004) The Battle to Establish an Adversarial Trial System in Italy, University of Colorado School of Law, Mariangela Montagna, University of Perugia, Michigan Journal of International Law, Vol. 25 Issue 2, p.1-39.
37. Posner, R. A. et. al. (2006) Uncertain Shield: The U. S. Intelligence System in the Throes of Reform. Rowman, Littlefield. Maryland.
38. Projekat „LEGASI“, (2017) Ključne tačke reforme službi bezbednosti: „Ka zakonodavnoj reformi bezbednosno-obaveštajnog sistema“, u okviru „MATRA“ programa“, BCBP, Beograd.
39. Ross, J. (2017) Controlling State Crimes by National Security Agencies, Routledge, New York, p. 15.
40. Sanders, B. W. (1994) Gangbans and drive-bys: Grounded culture and juvenile gang violence, Gruyter de Aldine, W. B.
41. Selvaggi, E. A. (1988) An Accusatorial System in a Civil Law Country: The 1988 Italian Code of Criminal Procedure, 62 Temp. L. Rev. 1211.
42. The VA Security Service (1988) Hearing Before the Subcommittee on Oversight and Investigations of the Committee on Veterans' Affairs, House of Representatives, One Hundredth Congress, Second Session, Library of Congress, Serial No. 100-48.
43. The Security Service (2015) Committee on Veterans' Affairs. Subcommittee on Oversight and Investigations, Stanford University, Jonsson library, on hundred thirteenth congress, Y 4.V643/3:113-49, Serial No. 113-49.
44. United Nations Office on Drugs and Crime“ Handbook on the crime Prevention Guidelines, Making them work, Criminal Justice Handbook series, New York, 2010.
45. Vitkauskas, D. (1999) The role of a security intelligence service in a democracy.
46. Whitaker, R., Kealey, S. G., Parnaby, A. (2012) Secret Service: Political Policing in Canada: from the Fenians to Fortress America, University of Toronto Press.
47. William T. P., Marafioti, L. (2012) The New Italian Code of Criminal Procedure: The Difficulties of Building an Adversarial Trial System on a Civil Law Foundation, Yale J. Int'l L. Volume 17, Number 1.
48. Waller, J. M., Yasmann, J. V. (1995) Russia's Great Criminal Revolution: The Role of the Security Services, Volume: 11 issue: 4.

49. Zakon o kaznenom postupku RH, pročišćeni tekst zakona (Narodne novine 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19). 01.01.2020.
50. Zakonik o krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 72/11 od 26. septembra 2011, 101/2011 od 29. decembra 2011, 121/2012 od 24. decembra 2012; 32/2013 od 08.04.2013; 45/2013 od 22. maja 2013; 55/2014 od 23.05.2014; i 35/2019 od 21.05.2019).

SUMMARY

The results of the research confirm: first, that Serbia is the European country in the researched sample that established the powers of the security services to conduct special evidentiary actions in the Criminal Procedure Code; secondly, that not a single European country in the researched sample has determined in the Criminal Procedure Code the implementation of special evidentiary actions by the security services; thirdly, if the legality of what is prescribed in the Criminal Procedure Code of Serbia is easy to control, we are of the opinion that its reality is much different; fourth, the approach that should be inherited by Serbia would have to be based on the value inherited by other countries from the researched sample; fifth, another statement is unavoidable when observing the derived finding on the introduction of a three-track approach in the implementation of special evidentiary actions, namely, that it is unacceptable for a social community and a state that wants to be based on stable institutions and law. This kind of legal solution is not known in modern criminal procedure codes. Furthermore, it is not justified for several reasons: first, the approach of prescribing police powers to the security services is not inherent to the character and nature of their basic activity; secondly, this type of three-track approach negatively affects the outcome of police operations in which civilian and military security services are involved in parallel. Experiences with the work of the security services through the application of police powers were harmful to legal security and democratic rule, and not infrequently the product of their activity was an increase in criminal activities and participation in them, in the case of the most serious crimes. Serbia departs with its three-pronged approach in determining the authority to conduct special evidentiary actions in the Criminal Procedure Code, not only from the approach of countries such as the Republic of France, the Republic of Italy, but also from the approach of countries that emerged from the former SFRY. The final finding indicates that the Republic of Serbia is alone in its three-track approach and is the only one to foresee that the security services conduct special evidentiary actions.